

**МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА НА УЧЕБНИЦИТЕ
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА
ЗА ПЪРВИ КЛАС**

Илиян Ризов

**Мониторинг и оценка на учебниците
по български език и литература за първи клас**

ВАРНА

2015

Настоящото издание представя резултати от проведено оценяване на одобрените от Министерство на образованието учебни комплекти по Български език и литература за първи клас.

Оценяването е осъществено в рамките на проект **„Учебниците за първи клас – мониторинг и оценка в реални условия”**, реализиран от Инспекторат по образованието - Варна и сдружение „Съучастие”, финансиран от фондация „Отворено общество”.

Мониторинг и оценка на учебниците по български език и литература за първи клас

Второ преработено и допълнено издание

© Автор: Илиян Ризов

Дизайн: Ивайло Георгиев

© Издател: Сдружение „Съучастие”

ISBN 978-954-9686-14-2

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	5
I. Модел за мониторинг и оценка на учебниците в реални условия	7
II. Описание на процедурата за оценяване на учебните комплекти по български език и литература	11
III. Анализ на резултатите от оценяването на учебните комплекти по български език и литература	25
Заклучение	83
Приложения	85
Литература	105

Увод

Централизацията в сферата на управлението на средното образование е факт, който, наред с много други негативни последици, влияе и върху начина на функциониране на учебното съдържание. Липсата на механизми на взаимодействие между учители, автори на учебници и специалисти, работещи в сферата на образователната политика, както и отсъствието на истински професионален дебат за качеството на учебната документация (ДОИ, програми, учебници и учебни помагала) засилват ефекта на централизация в най-същностната сфера на образованието, а именно учебното съдържание. Количеството учебници, отсъствието на ясни критериите за тяхното оценяване, прибързаното им внедряване (без процедура за пилотиране) и други, по-скоро търговски, отколкото образователни стъпки, които предприемат образователните институции, водят до отчуждаването на учителя от самия педагогически процес. Това е един от най-сериозните проблеми, които възпрепятстват реформата в българското образование.

С реализирането на проект „Учебниците по български език и литература за първи клас – мониторинг и оценка в реални условия” (изпълнител РИО – Варна, сдружение „Съучастие”) ние създадохме модел за мониторинг и оценка на учебниците, основаващ се на равнопоставеност и партньорство между различни заинтересовани страни в

сферата на образованието. Предназначението на този модел е да създава необходимите организационни и експертни условия за провеждане на проучвания за качеството на учебниците, които функционират в днешното училище.

В съдържанието на настоящото издание читателят може да се запознае с описание на модела за мониторинг и оценка на учебниците, както и с резултатите от прилагането на този модел при оценяването на конкретни учебници.

Благодарим на учителите, които участваха в процеса на мониторинг и оценка на учебниците по български език и литература за първи клас. Без тяхното съучастие настоящото изследване нямаше да бъде възможно.

Благодарим за професионализма, ентузиазма и подкрепата на членовете на Групата за експертна оценка:

Аделина Савова

Гергана Лазарова

Десислава Любенова

Йордана Вичева

Мариана Минчева - Ризова

Марийка Колева

Мариела Динчева

Станислава Христова

I.

Модел за мониторинг и оценка на учебниците в реални условия

Целта на проучването е да се оцени качеството на учебниците по български език и литература (БЕЛ) за първи клас от гледна точка на тяхната дидактическа функционалност; на възможностите, които те предоставят за покриване на ДОИ за учебно съдържание.

Задачи:

(1) Създаване и пилотиране на модел за мониторинг и оценяване на учебниците в реални условия, основан на опита и експертността на учителската общност.

(2) Изготвяне на оценка за качеството на функциониращите учебници по БЕЛ за първи клас и предоставянето ѝ на различни обществени и професионални групи в сферата на образованието.

(3) Развиване на професионалните умения на учителите за ориентация в учебната документация и за диагностициране на учебниците в реален учебен процес.

Групи за мониторинг и оценяване:

Моделът за мониторинг и оценка на учебниците в реални условия включва работа на няколко групи

професионалисти и представители на граждански организации.

Първоначалното оценяване на учебниците се извършва от *Група за първична оценка*, която включва учители, които преподават в първи клас.

Мониторингът и вторичната оценка се извършва от *Група за експертна оценка*, включваща учители и специалисти в сферата на квалификацията на педагогическите кадри.

Целият процес на провеждане на мониторинга и оценяването на учебниците се наблюдава от *Група за външен мониторинг* (представители на НПО, училищни настоятелства, министерство на образованието).

Описание на дейностите:

1. Разработване и апробация на диагностичен инструментариум за оценка на учебниците по БЕЛ за първи клас.

2. Диагностициране на качеството на учебниците по БЕЛ за първи клас.

2.1. Обучение на учителите от *Групата за първична оценка* за прилагане на разработения диагностичен инструментариум.

2.2. Провеждане на диагностичната процедура в условията на реален образователен процес.

Учителите от *Групата за първична оценка* извършат непосредствено (първично) оценяване на качеството на

учебниците с помощта на предоставения им диагностичен инструментариум.

2.3. Мониторинг на процедурата за първично оценяване.

Мониторингът се осъществява от **Група за експертна оценка** чрез посещения на учебни занятия и провеждане на регионални работни срещи с учителите от **Група за първична оценка**.

3. Изготвяне на оценка за качеството на учебниците по БЕЛ за първи клас.

3.1. Обработване и анализ на данните от първичното оценяване.

3.2. Провеждане на работни срещи с учителите от **Група за първична оценка** за обсъждане на резултатите от проведеното оценяване.

3.3. Провеждане на работни срещи на **Група за експертна оценка** за обобщаване на резултатите от оценяването.

4. Предоставяне на резултатите от оценяването на учителите в началната училищна степен на различни обществени и професионални групи в сферата на образованието.

II.

Описание на процедурата за оценяване на учебните комплекти по български език и литература

1. Обект, предмет и обхват на оценяването

Обект на оценяване са четири учебни комплекта по български език и литература за първи клас, одобрени от МОН и издадени от „Булвест 2000”, „Д.Убенова” и „Просвета” през 2002г.

Предмет на оценяване е дидактическата функционалност на учебните комплекти.

Обхват на оценяването. Диагностичната процедура обхваща оценките на *Група за първична оценка*, включваща 68 учители от 49 училища във Варненска област (Варна, Провадия, Вълчи дол, Аврен и Дългопол). Подборът на учителите от тази група се извършва според критериите за представителност на извадката за обучаваните ученици в първи клас от Варненска област и за използваните към момента варианти на учебници по БЕЛ за първи клас.

Диагностичната процедура обхваща и вторичните оценки на участниците от *Група за експертна оценка*, която включва седем учители и двама специалисти в сферата на квалификацията на педагогическите кадри.

Ограничения на оценяването. Не се оценяват и проблематизират:

- стандарти (държавни образователни изисквания);
- решения, свързани с конструирането на учебните програми;
- разпределението на часовете по учебен план;
- въпроси, свързани с базовата подготовка и професионалните умения на учителите.

2. Основни изисквания към процедурата за оценяване

Преди започването на работата по изработването на диагностичния инструментариум и провеждането на диагностичната процедура бяха поставени следните предварителни условия:

1) Учебните комплекти да бъдат оценявани само от учители, които в момента работят или са работили с един от комплектите, одобрени от Министерство на образованието.

2) Диагностичната процедура да не предполага сравнение между отделните учебни комплекти като основна цел в процеса на оценяване. Сравняването между отделните комплекти да се налага само тогава, когато това е възможно и необходимо за анализа и при условие, че резултатът от сравнението е безспорен.

3) Наличието на противоречие в оценките за определено качество на учебните комплекти да се подлага на обсъждане в *Група за експертна оценка*. Ако не може да

се установи обективността на някоя от взаимно изключващите се оценки, те трябва да бъдат съответно елиминирани.

4) Окончателната оценка за качеството на учебните комплекти се изготвя от *Група за експертна оценка* с постигането на консенсус по отношение на всяка една констатация и извод.

5) *Група за експертна оценка* носи отговорността за случаите на допускане на небрежност и недобросъвестност в процеса на оценяване на учебните комплекти.

3. Основни разбирания за същността на предмета на оценяване

Всеки акт на оценяване предполага точни критерии и показатели. Разработването на система от критерии и показатели за оценяване по необходимост следва определен теоретичен модел за оценявания предмет (дефиниран като *дидактическа функционалност на учебните комплекти*), който можем да очертаем по следния начин:

1) Понятието *учебен комплект* включва всички издания (в случая, буквар, читанка, учебни тетрадки за ученика, книга за учителя и др.), които обслужват един програмен модел на обучение, създаден от определен авторски колектив. В този смисъл, обект на оценяване е не само определен учебник (буквар или читанка), а и всички останали книги, съпътстващи основното издание.

2) Всеки учебен комплект представлява идеален образ (модел) на процеса на обучение, който се очаква да бъде реализиран. В този смисъл, колкото по-ясен (конкретно разработен) е моделът на обучение, толкова по-ясни ще са представите на учителите за това, което им се препоръчва да направят.

3) Проблемът за това дали учебните комплекти трябва да бъдат по-пълно (по-детайлно) разработени няма отношение към проблема за творчеството на учителя. Детайлното разработване на модела на обучение предлага, в добрия случай, възможности за избор пред учителя. Обратното - общото, непълно разработване на процеса на обучение поставя учителя в ситуацията на отгатващ намеренията на авторите.

Първият случай улеснява оценяването на самия модел на обучение, а вторият случай донякъде прави неизвестен модела на обучение и, естествено, затруднява неговото оценяване.

От изложените тук основания могат да се направят следните изводи:

1) Ако учебните комплекти представят достатъчно пълно желания образ (модел) на обучение, то те могат да бъдат оценявани не само като частни дидактически средства, осигуряващи функционирането на отделни елементи на обучението, но и в тяхната комплексност. В този случай, процесът на оценяване на учебните комплекти надхвърля оценяването на отделните книги и предполага възможност да

бъде оценен желаният образ (модел) на обучение. Това прави възможно прогнозирането на процеса и резултатите от обучението.

2) От казаното по-горе следва, че разработването на критерии и показатели за оценяване на учебните комплекти трябва да се основава преди всичко на качествата на доброто обучение, доколкото става ясно, че оценяването на един учебник (или друга учебна книга) извън контекста на обучението, което той е в състояние да осигури, е само една абстракция. Разбира се, при разработването на критерии и показатели за оценяване на учебните комплекти трябва да се имат предвид и други, частни изисквания към качеството на обучението, свързани със съдържанието на учебния предмет, функциите на отделните книги в комплекта и др.

4. Критерии и показатели за оценяване на учебните комплекти

В съответствие с изложените вече разбирания за предмета на оценяване, бяха разработени критерии и показатели за оценяване, основавайки се също на:

- дидактическите изисквания към конструирането на обучението, целите и съдържанието на образованието [1; 3];

- съвременните изисквания за осъществяване на интерактивно обучение [7];

- съвременните постижения в социалната сфера, в отношението към детето (изразени в Конвенцията за правата на детето) и в политиката на образователни реформи,

насочени към хуманизиране и прагматизиране на училището [6];

▪ различни системи за оценяване на качеството на учебните комплекти и образователния процес [5; 8; 9].

В резултат на направените проучвания бе предложен вариант на критерии и показатели за оценяване на учебните комплекти, който след процес на апробация в учителските колегии на три училища, бяха утвърдени в следния вид:

Критерии и показатели за оценяване на учебните комплекти по български език и литература

1.	Възможности на учебния комплект по отношение на мотивацията на учениците
1.1.	Съдържанието (текст, илюстрации и др.) стимулира познавателния интерес на учениците.
1.1.	Съдържанието (текст, илюстрации и др.) е свързано с актуални теми и проблеми от живота на учениците.
2.	Възможности на учебния комплект по отношение на учебното познание
2.1.	Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на целите на урока.
2.2.	Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват ориентирането на учениците по отношение на начините на учене (за постигане на познавателните цели).
2.3.	Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на учебното познание.

3.	Възможности на учебния комплект по отношение на формирането на умения
3.1.	Единство между съдържанието на новите знания и предложените в учебния комплект дейности (упражнения, задачи и др.).
3.2.	Яснота и точност на инструкциите (текст, символи или др.) към предложените дейности (упражнения, задачи и др.).
3.3.	В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.), които имат: 3.3.1. Репродуктивен характер; 3.3.2. Продуктивен характер; 3.3.3. Творчески характер.
3.4.	Предложените дейности (упражнения, задачи и др.) стимулират критичното мислене на учениците.
3.5.	В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.) за преговор и обобщение.
3.6.	В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.) за формиране на отношения (ценности).
3.7.	В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.) за самопроверка и самооценка.
4.	Възможности на учебния комплект по отношение на методите на обучение. Учебният комплект осигурява възможност за организиране на следните методи на обучение:
4.1.	Изложение на учителя;
4.2.	Обяснително-илюстративен метод;
4.3.	Беседа;

4.4.	Мозъчна атака; обсъждане и дискусия;
4.5.	Упражнение;
4.6.	Игрови методи (дидактически и ролеви игри и др.);
4.7.	Самостоятелна работа;
4.8.	Групова работа;
4.9.	Работа по проект;
4.10.	Домашна работа.
5.	Възможности на учебния комплект за осъществяване на интегративност в обучението
5.1.	Интегративност между различни части от учебната програма по предмета.
5.2.	Интегративност на учебното съдържание по предмета със съдържанието на гражданското образование.
5.3.	Интегративност на учебното съдържание по предмета с други културно-образователни области.
6.	Подбор на текстовете в читанките
6.1.	Съответствие на избраните произведения на опита и интересите на децата.
6.2.	Подбор на текстовете от гледна точка на развитието на комуникативно-речевите умения на учениците.
6.3.	Представителност на жанровете, предвидени за изучаване в първи клас (приказки, стихотворения, разкази, гатанки и пословици).
6.4.	Представителност на избраните литературни произведения за класическата българска литература и световната литературна класика за деца.

6.5.	Освободеност на съдържанието (избраните литературни произведения) от предразсъдъчни и стереотипни разбирания за различията между хората на основата на пола, религиозна, етническа и социална принадлежност.
7.	Качество на езика в учебния комплект
7.1.	Богатство на използвания език и разнообразие на езиковите форми.
7.2.	Четивност на текста (ясна и лесна за възприемане лексика и структура на изреченията).
7.3.	Допуснати граматически и печатни грешки.
8.	Качество на дизайна на учебния комплект
8.1.	Апарат за ориентиране в съдържанието на учебния комплект (съдържание, шрифтови и цветни откроявания, указатели, номерация и др.)
8.1.1.	Легендите и рубриците са разграничени добре и лесно се възприемат и запомнят.
8.1.2.	Упътванията за учениците и учителите са разбираеми.
8.1.3.	Като цяло апаратът улеснява ориентирането на учениците по отношение на съдържанието на учебния комплект.
8.2.	Дизайн на текста
8.2.1.	Точно, ясно и еднозначно формулиране на заглавията и подзаглавията.
8.2.2.	Новите понятия са добре отличени (графично и цветово) от останалия текст.
8.2.3.	Ясно е разграничението между различните видове текстове (основен, допълнителен).

8.2.4.	Пространството на страниците е ефективно използвано.
8.2.5.	Текстът е балансиран (отсъстват отделни раздели, урочни статии или теми с прекалено голям или малък обем).
8.2.6.	Използваният шрифт е подходящ за възрастта на учениците.
8.3.	Илюстрации
8.3.1.	Естетическото въздействие на учебния комплект е добро.
8.3.2.	Съществува баланс между текста и илюстрациите.
8.3.3.	Илюстрациите лесно се свързват с текста, за който се отнасят.
8.3.4.	Илюстрациите са съобразени по размер, обхват и цветност с възрастта, интересите, културата и потребностите на учениците, за които са предназначени.
8.3.5.	Илюстрациите имат ясно педагогическо предназначение (не са с декоративен характер).
8.3.6.	Илюстрациите отразяват разнообразни социални ситуации.
8.3.7.	Изображенията в илюстрациите са ясни. Могат да бъдат разбрани без усилие.
8.3.8.	Цветове в илюстрациите отговарят на действителните.
8.3.9.	Качеството на отпечатване на илюстрациите е добро.

5. Методика на оценяването

Към разработването на надеждна диагностична процедура за оценяване на учебните комплекти бяха поставени следните предварителни изисквания, на които тя трябва да отговаря:

(1) Методиката да позволява непосредствено получаване на първична информация и нейното проверяване.

(2) Методиката да осигурява получаване на достатъчно голям обем първична информация и заедно с това да осигурява възможност за лесното ѝ обработване.

(3) Методиката да допуска различни начини за събиране и отразяване на информацията.

Разработената диагностична процедура обхваща следните методи:

(1) Водене на професионално-педагогически дневник

За да улесним учителите от *Група за първична оценка* в осъществяването на процедурата за първично оценяване на учебните комплекти и за системното отразяване на техните оценки, разработихме проект на професионално-педагогически дневник. Проектът за дневник представлява пакет от въпросници, обособени в няколко рубрики, които предлагат комплексни възможности за отразяване, систематизиране и оценяване на опита на учителя в работата му с учебните комплекти (виж Приложение №1).

Условието, което поставихме пред учителите от *Група за първична оценка* е периодично да отразяват в дневника своите оценки. Процесът бе наблюдаван от *Група за експертна оценка*, която проведе мониторинг за обективност и надеждност на начина, по който учителите от *Група за първична оценка* отразяват своите оценки в професионално-педагогическите си дневници. Мониторингът се осъществи чрез посещения на учебни занятия и провеждане на регионални работни срещи с учителите от *Група за първична оценка*.

(2) Метод на експертната оценка

На основата на разработените критерии и показатели за оценка на учебните комплекти (изложени по-горе) беше разработена карта за експертна оценка (виж Приложение №2). Тя бе предоставена за индивидуално попълване от членовете на *Група за експертна оценка*, след запознаване с информацията, отразена в професионално-педагогическите дневници.

(3) Анкетиране

За да се получи конкретна първична информация за това как учителите оценяват читанките, с които работят, беше разработена анкетна карта (виж Приложение №3).

Анкетната карта беше предоставена за индивидуално попълване от учителите, включени в *Група за първична оценка*.

(4) Индивидуални интервюта и групови обсъждания

Диагностичната процедура включва също и провеждане на поредица от индивидуални интервюта и групови обсъждания. Чрез тези методи на работа, свързани повече с интерактивния, отколкото с диагностичния характер на процеса, се създадоха условия за проблематизиране на теми, свързани с обучението на децата по български език и литература и за изразяване на обобщени оценки.

С помощта на тези процедури **Група за експертна оценка** получи обратна информация за представените от нея обобщени оценки (изводи и препоръки) за качеството на учебните комплекти. По този начин и учителите от **Група за първична оценка** имаха възможност да проверят обективността на оценките в заключителния доклад.

III.

Анализ на резултатите от оценяването на учебните комплекти по български език и литература

1. Възможности на учебните комплекти по отношение на мотивацията на учениците

Показатели:

1.1. Съдържанието (текст, илюстрации и др.) стимулира познавателния интерес на учениците.

1.2. Съдържанието (текст, илюстрации и др.) е свързано с актуални теми и проблеми от живота на учениците.

Учебно-познавателната мотивация на учениците е първото условие, което прави обучението възможно. Разбира се, мотивацията на учениците в процеса на обучение зависи от най-разнообразни условия и средства, които в различна степен могат да бъдат контролирани от учителя. От това следва, че трудно могат да се правят категорични изводи за възможностите на учебните комплекти като средства за развитие на учебно-познавателната мотивация в обучението по определен учебен предмет. Съдържанието на изложените показатели (като специфични измерители) предлага два аспекта на оценяване на ресурсите на учебните комплекти:

стимулиране на познавателния интерес на учениците и актуалност на учебното съдържание.

Резултатите от проведеното експертно оценяване показват, че ресурсите на учебните комплекти по отношение на мотивацията на учениците са оценени приблизително равностойно – в диапазона на стойностите „3 - средна степен” и „4 - висока степен” от пет степенната скала за оценяване (виж „Карта за експертна оценка на учебен комплект” - Приложение №2).

В предбуквения период четирите буквара представят опорен материал, който ориентира учениците към различни приказни и житейски сюжети за провокиране на интересите на децата и актуализиране на техния социален и лексикален опит. Предназначението на илюстративния материал (рисунки и снимки) е да подпомогне структурирането на диалога (обсъждания, дискусии) в клас, за да се постигнат специфичните задачи, свързани с предбуквения период в ограмотяването на децата. В това отношение различните буквари поставят акцент върху различни стратегии.

Букварът на издателство „Булвест 2000” акцентира върху актуални теми и проблеми от ежедневието на децата и в значително по-малка степен представя приказни сюжети. Карикатурността и гротескността на илюстрациите са типични за буквара. Например, в илюстрацията, посветена на първия учебен ден, са представени момче и момиче, които „се карат за салам” (според обясненията на учениците); момче, което дърпа плитките на момиче и две момчета в

ръкопашна схватка. На друга рисунка, изобразяваща типични занимания на членовете на семейството, бащата е с чаша, която очевидно не е за безалкохолни напитки. От други рисунки се вижда: чупене на клони на дървета, стреляне с прашки, побой, кражба, безредие, екстремност, агресивност и др. Вероятно авторите виждат в тази стилистика ресурс за повишаване на мотивацията на учениците. Предположение, което не се оправдава от оценките на учителите.

В буквара на издателство „Д.Убенова” също са представени актуални сюжети, без изображенията да са претрупани с детайли, които нямат отношение към основната тема, както това е направено в буквара на издателство „Булвест 2000”.

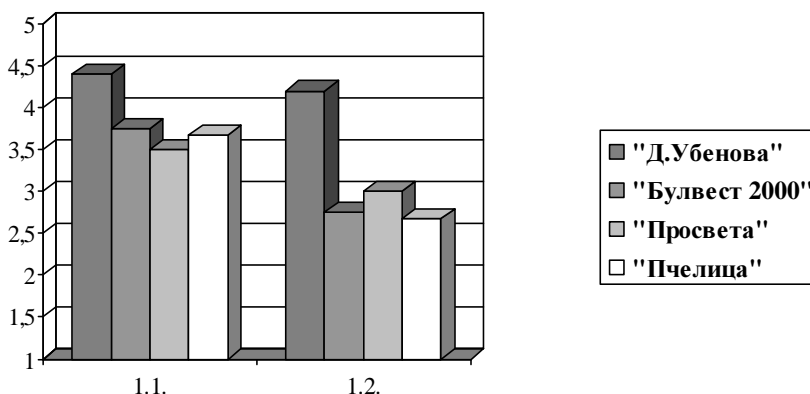
Букварът на издателство „Просвета” (с автор Вл. Попов и др.) предлага повече фантазни изображения с намерението да се провокира детското въображение.

Буквар „Пчелица” на издателство „Просвета” доминиращо представя разнообразие от несюжетни изображения (предмети, действия), които могат да бъдат използвани за актуализиране на опита и интересите на учениците, но с по-голяма намеса от страна на учителя.

За основния (буквен) период от ограмотяването на децата четирите учебника представят достатъчно текстове и илюстрации, близки до опита и интересите на учениците. Оценяването по този показател не констатира съществени различия в качеството на отделните буквари. Разбира се, и в четирите учебника има текстове, които не се одобряват от

учителите като подходящи за стимулиране на познавателния интерес на децата.

Обобщени резултати от експертното оценяване по Критерий №1: „Възможности на учебния комплект по отношение на мотивацията на учениците”

Показатели:

1.1. Съдържанието (текст, илюстрации и др.) стимулира познавателния интерес на учениците.

1.2. Съдържанието (текст, илюстрации и др.) е свързано с актуални теми и проблеми от живота на учениците.

2. Възможности на учебните комплекти по отношение на учебното познание

Показатели:

2.1. Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на целите на урока.

2.2. Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват ориентирането на учениците по отношение на начините на учене (за постигане на познавателните цели).

2.3. Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на учебното познание.

2.1. Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на целите на урока.

Завишени са очакванията на учителите по отношение на целеполагането в урока (обучението), което по различен начин се представя в съдържанието на предлаганите ръководства (книга за учителя).

В ръководството на издателство „Булвест 2000” са формулирани основните цели на обучението по български език и литература, и специфични задачи във връзка с представените типове дейности и уроци.

Ръководството на издателство „Д.Убенова” предлага основни цели на обучението по български език и литература, и задачи, свързани с отделни етапи на обучението и с използването на отделните компоненти от учебния комплект. Заедно с това се представят кратки описания на уроците по български език, а по литература са дадени подробни указания

за целите и примерни начини на провеждане на уроците по ключови теми. Тази част от ръководството се възприема от оценяващите учители като много полезна за тяхната работа.

Целите на обучението по български език и литература се представят в ръководството (Л.Стефанова и др.) на издателство „**Просвета**”, преди всичко, чрез държавните образователни изисквания и очакваните резултати на ниво учебна програма. Учителят получава помощ в процеса на целеполагане чрез няколко добре описани модела на уроци по програмата. Тези модели представляват добре структурирани компоненти на урока, които, според оценките на учителите, биха били изключително полезни, ако „покриват” цялата учебна програма.

В ръководството към буквар „Пчелица” на издателство „**Просвета**” са представени „примерни разработки на уроци”, които „покриват” учебната програма, но са лаконично представени (подобно в ръководството на „**Д.Убенова**” за ограмотителния период) и отсъстват формулирани цели и задачи.

Проведеното оценяване констатира, че учителите очакват по-голяма помощ в процеса на разработването на конкретните цели (задачи), свързани с темите от учебната програма. Като цяло, липсва подробно разработване на целите на обучение, свързани с всяка тема от съдържанието. Ако това е оправдано от гледна точка на презумпцията, че се реализират еднотипни цели, свързани с ограмотяването, то

това не е валидно по отношение на другите задачи, свързани с обучението по български език и литература.

Този извод се подкрепя от *Група за експертна оценка*, която разглежда ръководствата като инструмент на учителя за конструиране на различни модели на уроци, дейности и т.н. - процес, който винаги започва с целепологане. От тази гледна точка, обобщената експертна оценка за качеството на четирите учебни комплекта по този показател е приблизително равностойна - в рамките на оценка 2 („задоволителна степен“) по посочената вече пет степенна скала за оценяване.

2.2. Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват ориентирането на учениците по отношение на начините на учене (за постигане на познавателните цели).

Оценяването на учебните комплекти по този показател визира предложеният апарат за ориентиране на учениците в предстоящите дейности.

Букварът на издателство „Д.Убенова“ и букварът „Пчелица“ на „Просвета“ предлагат апарат за ориентиране на учениците, а букварите на издателство „Булвест 2000“ и „Просвета“ (с автор Вл.Попов и др.) не предлагат.

В буквара на „Д.Убенова“ това е направено като са означени с различни символи категориите и действията „Нов гласен звук“, „Нов съгласен звук“, „Нова буква“,

„Словообразуване”, „Непозната дума”, „Образуване на изречения” и „Развитие на устната реч”.

В буквар **„Пчелица”** апаратът е представен чрез символи на следните действия: „Говоря, слушам”, „Назовавам, разказвам”, „Чета”, „Мисля, откривам”, „Сравнявам”, „Изигравам”.

Очевидна е разликата в подходите между двата учебника по отношение разработването на апарата за ориентиране на учениците. В първия случай се предлагат възможности за ориентиране по отношение на предмети на изучаване и дейности, а във втория случай - само на дейности.

Според оценките на учителите децата по-лесно разграничават символите в буквара на **„Д.Убенова”** в сравнение със символите в буквар **„Пчелица”**. Освен това, насочеността на апарата само към действията на учениците, а не към предмета на познание се определя като едностранчиво решение. За отбелязване е също, че някои дейности в апарата на буквар **„Пчелица”** са обособени нееднозначно: Трудно се разграничават двете рубрики (дейности) обособени като „Говоря, слушам” и „Назовавам разказвам”, както и между рубриците (дейности) „Мисля, откривам” и „Сравнявам”. Оказва се също, че символът на рубриката „Сравнявам” не е използван никъде в съдържанието на буквара. Символите в тетрадка №1 на **„Пчелица”** са още по-трудни за разграничаване и не са

стандартизирани за цялото издание (не се повтарят по еднакъв начин и не присъстват навсякъде).

Символите в тетрадка №1 и №2 на „Д.Убенова” са ясно зададени и добре се разграничават. Но дейностите са формулирани така, че да се разбират от учителя, а не от ученика, при очевидното и естествено намерение те да ориентират ученика в тетрадката му за самостоятелна работа. Двете формулировки „Логическо мислене и развитие на устната реч” и „Работа с художествена творба” биха могли да бъдат формулирани по начин по-достъпен за децата.

2.3. Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на учебното познание. Това е оценка, която категорично се споделя от учителите за четирите учебни комплекта.

На основата на идентифицираните от оценяващите учители учебно-познавателни постижения и затруднения на учениците в работата им с букварите, в таблицата по-долу са представени най-често посочвани добри решения и недостатъци на учебниците, както и някои препоръки за тяхното подобряване.

Буквар на издателство „Булвест 2000”

Добри решения

- В предбуквения период е осъществен последователен преход в моделите на изречение, дума, сричка, звук.
- Представянето на различните графични модели (печатни и ръкописни) на нова буква в едно поле улеснява децата при възприемането и съпоставянето на печатни и ръкописни букви.
- Картичната азбука (веселите букви), представена горе в дясната страна на разтвора, се възприема добре от децата.
- Звуковите модели са добре представени и се възприемат лесно.
- Наличие на ръкописни текстове.
- Възможности за четене по догадка (заместване на думата с картинка).

Неприемливи решения и препоръки за усъвършенстване на буквара

Неподходящи текстове:

- стихотворението на с.67 долу (Занимателността на текста е за сметка на неправилно ориентиране в словообразуването).
- „Приказка за Зззз”, с.74-75 (Текстът възпрепятства възприемането на буквосъчетанието „дз”).

Неподходящи задачи:

- Задачата на с.21 (вдясно, долу) е неясна, объркваща децата.
- Задачата на с.43 води до проблеми с разпознаването на думата „трион”, тъй като в предходните думи е заложен различен логически модел на конструиране. Освен това, задачата погрешно ориентира учениците в правилата за правоговор и правопис.
- В задачата за четене на с.77 е неподходящо едновременното въвеждане (в една рубрика) на разнородни форми на думите (число и умалителна форма).
- В задачата на с.78 децата не правят разлика между „хруска” и „хрупа”, поради което се затрудняват в изпълнението ѝ.
- Не е ясна темата, която обединява задачите на с.111.
- На с.102 в задачата с отпадане на букви имената на приказните герои са с малки букви.
- Използване на **неподходящи думи**: Думата „плашим” на с.61 съдържа неизучената буква „ш”. На с.62 е използвана дублетната форма „шътам”, която почти е излязла от езикова употреба. На с.88 илюстрацията и наименованието „йо-йо” към нея са непознати за децата и учителите. На с.89 е използвана архаична дума „заран”.
- В някои теми е недостатъчен броят на предложените срички. Това предизвиква затруднения при работа с деца, невладеещи добре български език.
- Недостатъчно са упражненията за подреждане на думи в изречения.

- Малко са думите с буквосъчетанията „дж” и „дз” в съответните теми. Графичното им изображение подвежда към възприемането им като една буква (по-добре е буквите да бъдат изписани с еднаква големина, така както е направено в други буквари).
- Предложените модели за „Ю” и „Я” не изчерпват всички позиции на буквите в думите.

Буквар на издателство „Д.Убенова”

Добри решения

- Предложени са познати приказки в предбуквения период.
- Звуковите и буквените модели не затрудняват учениците.
- Добро решение е възможността да се оцветяват звуковите и буквените модели.
- Сричкообразуването е добре поднесено.
- Текстовете са достатъчно.
- Има допълнителни въпроси към текстовете.
- Няма трудни думи в текстовете. По-дългите думи в текстовете са разделени на срички.
- Формите за единствено и множествено число улесняват усвояването на правописа на звучни и беззвучни букви в края на думата.
- Възможност за работа със синоними.
- Добро решение е символът “пчеличка” за изучаване на нова буква и събирането на “пчеличките” в “пчелна

пита” при приключващата фаза на ограмотяването на с.99.

- Текстове, които се харесват от децата: „Телефонна повреда” (с.57); „Птичето” (с.76); „Вълчето” (с.77), „Зорница” (с.79); „Крокодил от Нил” (с.82); „На гости при дядо” (с.91); „Омагьосаният замък” (с.96).
- Предвидени са разнообразни и полезни дидактически игри, занимателни задачи и упражнения (например: „Килимче” на с.15; „Супата” на с.34; „Цветето” на с.48; текстът за продължаване по картинка на с.73; упражненията с разбъркани думи и др.).
- Има ръкописни текстове.
- Достатъчни са темите за обобщение и проверовъчните дейности.
- Добри междупредметни връзки – предлагат се достатъчно имена на реки и планини (полезно е за темите по Роден край).
- Съществуват добри възможности за обогатяване на речника, дадени са достатъчно понятия.
- Възможности за четене по догадка (заместване на думата с картинка).

Неприемливи решения и препоръки за усъвършенстване на буквара

- Ресурсното осигуряване предполага кратък предбуквен период.
- Необходими са помощни дъгички за свързване на сричките при четене.
- Използване на непознати за децата думи: „арфи” и „фанфари” (с.50); „елф” в разказа „Ейфи” (с.49); „юнга” и “каюта” в разказа „Юнга” (с.87); „франзела”

в разказа „За франзели” (с.59); „тунел” и „метро” в разказа „Тунел” (с.66), „джаз” (с.72). Повечето от тези думи са неудачни за деца от малки населени места. Илюстрациите към посочените текстове не улесняват разбирането на непознатите думи.

- Включване на неизучена буква в текст: „щ” в думата „къща” на с.49.
- Неподходящи текстове: Разказът „Герой” на с.69 (децата не разбират защо Гого е герой); Разказът „Софи в София” на с.89 (неподходящо заглавие).
- В задачата на с.41 присъства думата „петунии”, за която детето трябва да се досети, че е изписана с цифра и букви, което погрешно ориентира учениците в правилата за правоговор и правопис.
- На с.72 таблицата за буквосъчетанието „дж” трябва да включва повече примери за звуково-буквен анализ.
- Въпросите за определяне на признаци на с.74 еднократно присъстват в съдържанието на буквара.
- Да бъде включена тема за изучаване на буквосъчетанието „дз” (според изискването на програмата).

Буквар на издателство „Просвета”

(автори: Вл. Попов и др.)

Добри решения

- Свързването на отделните срички с дъгички в по-дългите думи.
- Изредената азбука в началото на буквара, а също и вагончета с различните шрифтове.
- Звуковите и буквените модели.

- Новите срички и думи са изведени в отделно поле.
- Във всеки разтвор (долу) е дадена азбуката, в която се попълват изучените букви.
- Текстовете, които се харесват от децата: „Зима” (с.57); „Трите мишлета” (с.83); „Йонко” (с.86).
- Полезно е наличието на тема „Празник на буквите”.
- Възможности за четене по догадка (заместване на думата с картинка).

Неприемливи решения и препоръки за усъвършенстване на буквара

- В предбуквения период е добре да има още илюстрации на познати приказки и на сюжети, които да предполагат повече диалог. Някои от картините са отвлечени и децата се затрудняват да съставят разкази.
- Ръкописните текстове към всяка тема са малко или отсъстват.
- Необходими са повече примери за различните позиции на новите букви и звуци.
- Неподходящи текстове: „Додо” (с.53-55); „Два шала” (с.63); „Джип и тенджера” (с.69); „Гого и Гу-гу” на с.65 (Текстовете са гротескни и безсмислени. Учителят е затруднен в предлагането на анализ и воденето на беседа с учениците) „Жива вода” на с.61. (Текстът е далеч от опита на децата. Мъдростта след текста не съответства на неговото съдържание)
- Главна буква „б” не съществува.
- Моделите за словообразуване не са съобразени с трудностите, които изпитват децата при сричкопренасянето.

- Не са ясно зададени упражненията с къщичката на думите на с.65 и с.77.
- Липсват ударения при по-трудни думи.
- Недостатъчно са примерите със затворени срички.
- Нужно е да има повече обобщителни теми.
- В обобщителните теми трябва да има повече текстове за четене.
- Няма степенуване на четивата по трудност.
- Прекалено се разчита на предварителния опит на децата и обясненията на учителя.

Буквар на издателство „Просвета” („Пчелица”)

Добри решения

- Ресурсно осигуряване на по-дълъг предбуквен период.
- В предбуквения период илюстрациите са близки до живота на децата и са разнообразни и разбираеми. Предразполагат към съставяне на изречения по модели.
- Моделите на думите са въведени удачно – с дъгички.
- По-дългите текстове дават възможност на учениците да четат, а не да наизустяват.
- Предлагат се за четене разнообразни форми на думата.
- Темите за обобщение предлагат разнообразни упражнения.
- Възможности за четене по догадка (заместване на думата с картинка).

Неприемливи решения и препоръки за усъвършенстване на буквара

- В предбуквения период децата се затрудняват при осмисляне на някои модели на изречения (например, на с.10-12, схемите, в които има съществителни собствени имена, които са по средата на изречение).
- В предбуквения период има модели, които предполагат създаване на дълги изречения (с пет думи). Речникът на децата е беден и те трудно се справят (на с.12-21). Схемите трябва да са по-опростени. Не е даден вариант на сложни изречения със съюза „а”.
- Нетрадиционното представяне на звуковите модели се различава от общоприетата практика – с червени и сини квадратчета, с които са свикнали децата, които са посещавали детска градина.
- Поставянето на ударения на звуковите модели не е наложително.
- Неподходящи текстове: „Аладин и демон” (с.61); „Зоофилм” (с.64); „Жираф на плажа” (с.70); „Шаран на шейна” (с.72); „Тротинетка (с.76); „Годзила” (с.87); „Хралупата на хамстерите” (с.91); „Зайо и койотът” (с.99). Текстове са дълги и скучни за децата.
- Необходимо е в съдържането на буквара да се включат повече приказки.
- Необходимо е да има ръкописни текстове.
- От с.53 до края на буквара текстовете стават много дълги и времето за четене и анализ не стига, за да бъдат изучени.
- Въвеждането на символ за означаване на “главна”

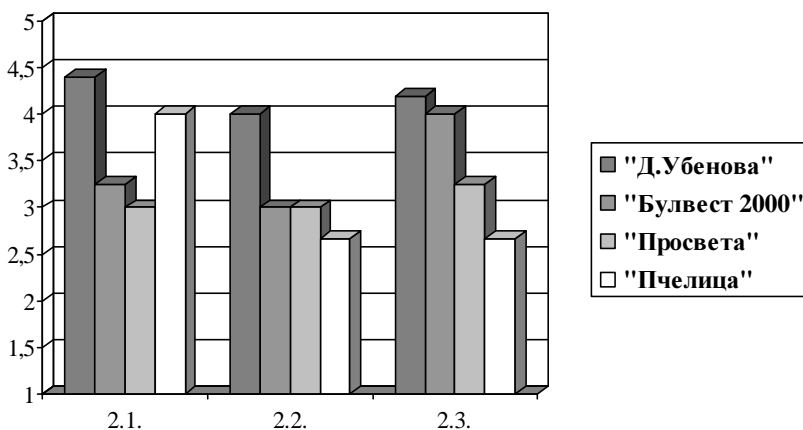
буква „б” е неправилно. „Главна” буква „б” има и в тетрадка №3.

- Думи като „планер”, „хеликоптер”, „фанфар”, „тротинетка”, „зоофилм”, „ластуни” не са в активния речник на децата от малките населени места.
- На с.66 задачата по схема затруднява учениците.

Общи препоръки към оценяваните буквари

- Да се включват по-съдържателни текстове, които предполагат задаването на повече и по-интересни въпроси.
- Към букварите да се предлагат допълнителни помагала за учителя и учениците, нагледни материали (картини, табла и др.) и възможности за озвучаване.
- Необходимо е да се преразгледат досегашните начини за изучаване на буквите „Й”, „Я” и „Щ”.
- Буквосъчетанията „дж”, „дз”, „йо” и „ьо” да се представят по начин, който не подвежда децата, че са част от азбуката.
- Да се предлагат по-достъпни начини за обясняване на абстракциите „гласен” и „съгласен звук”, „звучни” и „беззвучни съгласни”.
- Необходимо е да се предлагат допълнителни ресурси (например, в ръководствата), реализиращи интерактивни стратегии в обучението.
- Да се създават повече условия за осъществяване на индивидуализация и диференциация в обучението

**Обобщени резултати от експертното оценяване
по Критерий №2: „Възможности на учебните комплекти
по отношение на учебното познание”**

Показатели

2.1. Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на целите на урока.

2.2. Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват ориентирането на учениците по отношение на начините на учене (за постигане на познавателните цели).

2.3. Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на учебното познание.

3. Възможности на учебните комплекти по отношение на формирането на умения

Показатели:

3.1. Съществува единство между съдържанието на новите знания и предложените в учебния комплект дейности (упражнения, задачи и др.).

3.2. Дадени са ясни и точни инструкции към предложените дейности (упражнения, задачи и др.).

3.3. В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.), които имат репродуктивен, продуктивен характер и творчески характер.

3.4. Предложените дейности (упражнения, задачи и др.) стимулират критичното мислене на учениците.

3.5. В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.) за преговор и обобщение.

3.6. В учебния комплект са включени дейности (упражнения, задачи и др.) за формиране на отношения (ценности).

3.7. В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.) за самопроверка и самооценка.

3.1. Съществува единство между съдържанието на новите знания и предложените в учебния комплект дейности (упражнения, задачи и др.).

Резултатите от проведената експертна оценка показват, че учебният комплект на „Булвест 2000” и двата комплекта на „Просвета” са оценени по този показател със среден бал 3 („средна степен”), а учебният комплект на „Д.Убенова” е оценен със среден бал 4 („висока степен”).

Възможностите на учебния комплект на издателство „Д.Убенова” да осигурява единство между съдържанието на новите знания и предложените дейности (упражнения, задачи и др.) са оценени по-високо, заради наличието на допълнителна диагностична тетрадка. Въпреки, че тази диагностична тетрадка се приема много добре от учителите, те предлагат да се направят по-точни инструкции за провеждане на диагностичните процедури, да се отстранят някои грешки (например на с.3,10) и да се подобри цветовото разграничаване, което обслужва самопроверката на учениците.

3.2. Дадени са ясни и точни инструкции към предложените дейности (упражнения, задачи и др.).

Група за експертна оценка оценява възможностите на четирите учебни комплекта по този показател като високи (оценка „4” от посочената скала за оценяване).

Някои пропуски, посочени от оценяващите учители, по отношение на този показател са отразени в Таблица №1.

3.3. В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.), които имат репродуктивен, продуктивен и творчески характер.

В съответствие със съдържанието на разработените критерии и показатели за оценка на учебните комплекти **репродуктивни** са тези дейности, които изискват от ученика тяхното повтаряне (упражняване) по начина, по който са

били демонстрирани. При изпълнението на този тип дейности не се изисква допълнително познание или нови умения. Те са предназначени да извършват трениране на вече формирани умения. **Продуктивни** са тези дейности, които изискват от ученика да приложи нови умения по даден образец, **творчески** са дейностите, при които ученика самостоятелно открива (изследва) ново познание (факти и отношения). Тези дейности изискват от ученика сам да организира знанията си и да достига до субективно нови познания, които са му необходими за разрешаване на познавателни проблеми.

Както вече става ясно от оценяването по предходните показатели и от съдържанието на Таблица №1, възможностите на учебните комплекти по отношение на балансираното предлагане на трите типа дейности, изискващи различна степен на самостоятелност от страна на учениците, не са оценени високо. И четирите комплекта биха могли да предложат повече възможности на учениците за осъществяване на дейности, които имат продуктивен и творчески характер.

Както по този показател, така и по отношение на следващия показател **3.4. Предложените дейности (упражнения, задачи и др.) стимулират критичното мислене на учениците**, възможностите на четирите учебни комплекта са оценени като задоволителни (оценка „2” от скалата за оценяване).

Понятието **критично мислене**, според съдържанието на настоящите критерии и показатели за оценка на учебните комплекти, се определя като способност на човека да идентифицира проблеми; да задава въпроси; да оценява и изследва; да търси аргументи и обосновава твърдения; да разграничава фактите от мненията; да поставя цели; да събира информация и да генерира алтернативи. Разбира се, могат да се изредят още характеристики на критичното мислене. Важното в случая е, че като цяло методическата литература у нас подценява интелектуалните възможности на децата от началната училищна възраст (защото критичното мислене не е приоритет единствено на възрастните, както често се заблуждават самите възрастни).

Неизползваните възможности на учебното съдържание по български език за развитие на критичното мислене на учениците са пряко свързани с претенциите на учителите към предоставянето на повече разнообразни начини в учебните комплекти за реализиране на **индивидуализация** и **диференциация** на обучението.

Оценяващите учители поставят пред авторите и на четирите учебни комплекта изискването за включване на повече учебни задачи с различна степен на трудност. Един от първите критерии при избора на учебници, според учителите, се оказва наличието в учебните комплекти на достатъчно учебни задачи, предполагащи голямо разнообразие от учебни дейности.

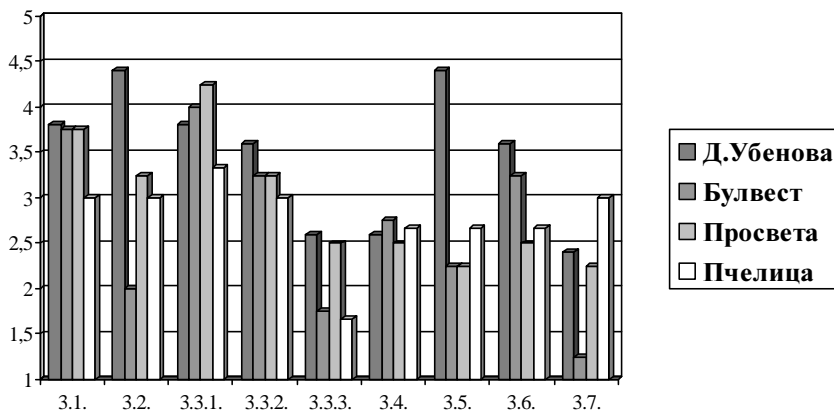
Група за експертна оценка оценява тези възможности на учебните комплекти с оценка „3” (средна степен) по пет степенната скала за оценяване.

Оценяването по показател **3.5. В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.) за самопроверка и самооценка** и по показател **3.6. В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.) за преговор и обобщение**, показва, че авторите са се опитали да бъдат полезни на учителите като са предложили различни възможности за самопроверка и самооценка, както и за обобщение.

По отношение на първия показател учебният комплект на издателство „**Д.Убенова**” удовлетворява по-високите очаквания на учителите, заради разработената диагностична тетрадка.

По отношение на възможностите за преговор и обобщение букварите на издателство „**Просвета**” и издателство „**Булвест 2000**” предлагат теми, които са структурирани въз основа на спецификата на учебното съдържание (след изучаването на определена група букви). Букварът на издателство „**Д.Убенова**” предлага повече обобщаващи теми, структурирани както според спецификата на учебното съдържание, така и според дидактическите изисквания и когнитивни основания.

**Обобщени резултати от експертното оценяване
по Критерий №3: „Възможности на учебните комплекти
по отношение на формирането на умения”**

Показатели:

3.1. Съществува единство между съдържанието на новите знания и предложените в учебния комплект дейности (упражнения, задачи и др.).

3.2. Дадени са ясни и точни инструкции (текст, символи или др.) към предложените дейности (упражнения, задачи и др.).

3.3. В учебния комплект са включени дейности (упражнения, задачи и др.), които имат: 3.3.1. Репродуктивен характер; 3.3.2. Продуктивен характер; 3.3.3. Творчески характер.

3.4. Предложените дейности (упражнения, задачи и др.) стимулират критичното мислене на учениците.

3.5. В учебния комплект са включени дейности (упражнения, задачи и др.) за преговор и обобщение.

3.6. В учебния комплект са включени дейности (упражнения, задачи и др.) за формиране на отношения (ценности).

3.7. В учебния комплект са включени дейности (упражнения, задачи и др.) за самопроверка и самооценка.

4. Възможности на учебните комплекти по отношение на методите на обучение

Показатели:

Учебният комплект осигурява възможност за организиране на следните методи на обучение:

- 4.1.Изложение на учителя;
- 4.2.Обяснително-илюстративен метод;
- 4.3.Беседа;
- 4.4.Мозъчна атака; обсъждане и дискусия;
- 4.5.Упражнение;
- 4.6.Игрови методи (дидактически и ролеви игри и др.);
- 4.7.Самостоятелна работа;
- 4.8.Групова работа;
- 4.9.Работа по проект;
- 4.10.Домашна работа.

Възможностите на четирите учебни комплекта по отношение на улесняването за прилагане на посочените методи на обучение се оценяват като цяло с „3” (средна степен) от оценяващите учители.

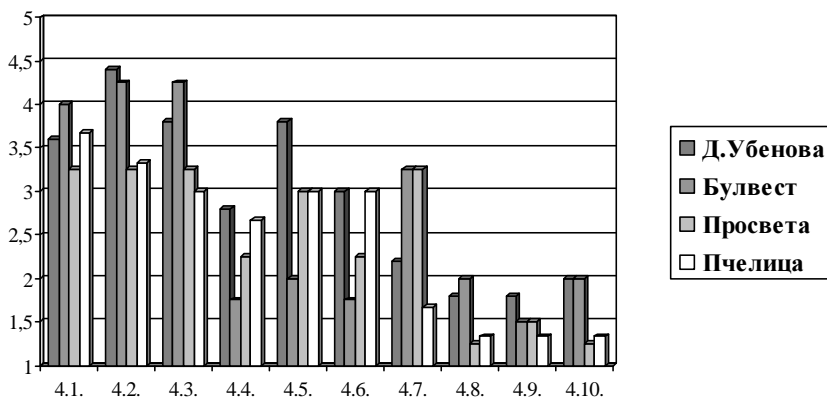
Прилагането на посочените методи на обучение имат отношение към т.нар. **интерактивност в обучението**, което определяме като условие за повишена вътрешна и външна активност на ученика, включвайки го в процес на взаимодействие с останалите участници в обучението.

Възможностите за реализиране на интерактивно обучение са пряко свързани с методите на обучение. Показател за интерактивния характер на съответния учебник е доколко той предполага използването на методи, които се

основават на *диалога* в класа (обсъждане, дискусия, мозъчна атака); на *играта* (дидактически и ролеви игри, драматизации); на *изследването* (наблюдение, експеримент, работа върху изследователска тема или проект) и на *практическите дейности* (упражнения, ситуационни методи – казус и анализ на ситуации, работа по проекти).

Мнението на учителите е, че интерактивните възможности на настоящите учебни комплекти са много по-високи в сравнение с учебните комплекти от предходните години. Въпреки това, като имат предвид съвременните изисквания към обучението в началния етап на основната училищна степен, повечето от оценяващите учители посочват, че ще бъдат удовлетворени, ако им се предлагат разнообразни дидактически идеи както в букварите, така и в другите части на учебните комплекти. Учителите се нуждаят от модели, които да представят добре структурирани обсъждания и дискусии, предложения за групова работа, работа по проекти, поставяне на изследователски задачи и др.

**Обобщени резултати от експертното оценяване по
Критерий №4: „Възможности на учебните комплекти по
отношение на методите на обучение”**

Показатели:

Учебният комплект осигурява възможност за организиране на следните методи на обучение:

- 4.1.Изложение на учителя;
- 4.2.Обяснително-иллюстративен метод;
- 4.3.Беседа;
- 4.4.Мозъчна атака; обсъждане и дискусия;
- 4.5.Упражнение;
- 4.6.Игрови методи (дидактически и ролеви игри и др.);
- 4.7. Самостоятелна работа;
- 4.8.Групова работа;
- 4.9.Работа по проект;
- 4.10.Домашна работа.

5. Възможности на учебните комплекти за осъществяване на интегративност в обучението

Показатели:

- 5.1. Интегративност между различни части от учебната програма по предмета.
- 5.2. Интегративност на учебното съдържание по предмета със съдържанието на гражданското образование.
- 5.3. Интегративност на учебното съдържание по предмета с други културно-образователни области.

По правило този показател се оценява най-трудно. Основната причина за това се крие както в предметния характер на учебното съдържание, което ограничава възможностите за реализиране на функционална интегративност в обучението, така и в липсата на добри методически образци, които да демонстрират функционално, а не формално интегриране на различни сфери от познанието.

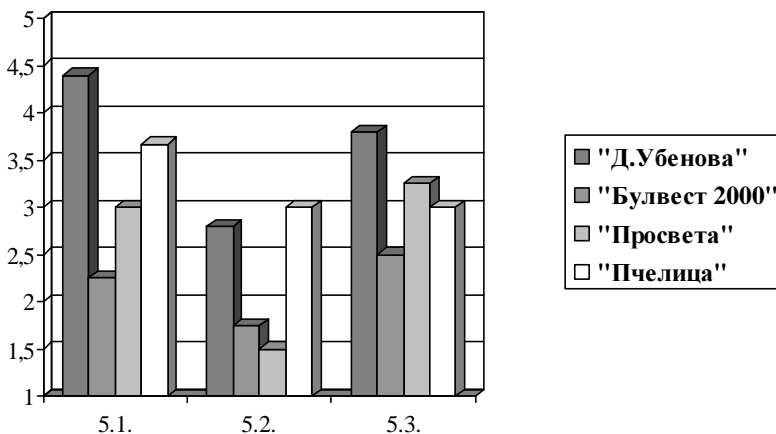
По отношение на съдържанието на **гражданското образование**, което се разглежда като съдържание, разкриващо правата на детето (човека) и свързаните с тях роли и правила на поведение, четирите комплекта не предлагат богати възможности.

По-съществени опити да се интегрира съдържание от други учебни дисциплини се прави в контекста на обучението по литература (в съдържанието на читанките), които в различна степен са удачни и дидактически

оправдани. Например, запознаването с наименованията на реки, планини, градове и др. се оценява положително от учителите. Но съществуват и случаи на дублиране на съдържание от други учебни дисциплини, което вместо да служи за затвърдяване на вече достигнато познание води до затрудняване на процеса на усвояване, най-често поради липса на съгласуваност между учебните програми. Съществуват теми, като например тези, които са свързани с годишните времена, които не са съобразени по време с тяхното изучаване.

Неуспешен опит за интегриране на учебно съдържание по български език (в букварите) със съдържанието по математиката представляват дадените примери за четене на думи, които съчетават графичното изображение на цифри и букви (например в буквара на издателство „Булвест 2000” и в буквара на „Д.Убенова”). В етапа на ограмотяване подобни примери, според оценяващите учители само затрудняват развитието на уменията за четене, тъй като твърде рано се смесват две компетентности, свързани с два различни начина на „разкодиране” на информацията.

**Обобщени резултати от експертното оценяване
по Критерий №5: „Възможности на учебните комплекти
за осъществяване на интегративност в обучението”**

Показатели:

5.1. Интегративност между различни части от учебната програма по предмета.

5.2. Интегративност на учебното съдържание по предмета със съдържанието на гражданското образование.

5.3. Интегративност на учебното съдържание по предмета с други културно-образователни области.

6. Подбор на текстовете в читанките

6.1. Съответствие на избраните произведения на опита и интересите на децата.

Около 75% от анкетираните учители отговорят, че произведенията в четирите читанки съответстват на опита и интересите на децата „в задоволителна степен” (виж Приложение №3).

Анализът на оценките на учителите по този показател показва, че определянето на достоинства и недостатъците на отделните текстове в читанките е изключително трудно и често пъти - противоречиво. Затова, *Група за експертна оценка* представя само тези произведения, които учителите най-често посочват, че се възприемат с повишен интерес от учениците.

Таблица №2

Произведения, които се възприемат с повишен интерес от учениците

Читанка на издателство:	Произведения:
„Булвест 2000”	<ul style="list-style-type: none">▪ Гатанки▪ „Как тигърът беше наказан”, <i>А.Цанков</i>▪ „Приказка за една морава и за една гладна крава”, <i>Р.Киров</i>▪ „Дядо и ряпа”, <i>Ран Босилек</i>▪ „Отишла баба за дренки”, <i>Ран Босилек</i>▪ „Прибиране”, <i>Виктор Самуилов</i>▪ „Колко прави”, <i>Т.Анастасов</i>▪ „Двамата шивачи”, <i>Р.Киров</i>▪ „Тон – бонбон”, <i>Р.Киров</i>

<p>„Д.Убунова”</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Синове”, <i>В.Осева</i> ▪ „Баба”, <i>Дора Габе</i> ▪ „Комарко”, <i>П.Цонев</i> ▪ „Двамата шивачи”, <i>Р.Киров</i> ▪ „Чичо Пейо”, <i>Елин Пелин</i> ▪ „Бабиното прасенце”, <i>Елин Пелин</i> ▪ „Ш – Ш – ШТ”, <i>Зоя Василева</i> ▪ „Банички от смях”, <i>Е.Генова</i> ▪ „Змей на вратата”, <i>А.Германов</i> ▪ „Мъжка дума”, <i>М.Бежански</i> ▪ „Отишла баба за дренки”, <i>Ран Босилек</i> ▪ „Телефон”, <i>К.Чуковски</i>
<p>„Просвета” (автори: И.Цанев и др.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Гатанки, <i>Ас.Разцветников</i> ▪ „Най-хубавото птиче”, <i>Г.Райчев</i> ▪ „Мечо Пух отива на гости”, <i>А.Милън</i> ▪ „Изненада”, <i>Виктор Самуилов</i> ▪ „Червената шапчица”, <i>Ш.Перо</i> ▪ „Червената баретка”, <i>Леда Милева</i> ▪ „Кате, Кате”, <i>Леда Милева</i> ▪ „Гостенчето на Хитър Петър” ▪ „Дядо и ряпа”, <i>Ран Босилек</i> ▪ Гатанки, <i>Дядо Благо</i> ▪ „Копче за сън”, <i>Валери Петров</i>

<p>„Просвета” („Пчелица”)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Малък Пенчо”, <i>П.Р.Славейков</i> ▪ „Най-хубавото птиче”, <i>Г.Райчев</i> ▪ „Дядо и ряпа”, <i>Ран Босилек</i> ▪ „Помагам на бате” ▪ „Приключенията на Незнайко”, <i>Н.Носов</i> ▪ „Ябълката”, <i>Г.Константинов</i> ▪ „Румцайс в бръснарницата”, <i>В.Чтвъртек</i> ▪ „Щурец и мравка”, <i>А.Божинев</i> ▪ „Страхлив другар”, <i>С.Попов</i> ▪ „Сянката на магарето”, <i>Й.Радичков</i> ▪ „Мечо Пух отива на гости”, <i>А.Милън</i> ▪ „Кума Лиса и Косе Босе”
--	---

6.2. Подбор на текстовете от гледна точка на развитието на комуникативно-речевите умения на учениците.

Този критерий насочва към оценяване на текстовете от читанките, които създават възможност за развитието на уменията на учениците: да разказват, да съставят и задават въпроси, да споделят впечатления, да изразяват чувства, да формулират отговори, да се включват в диалог и обсъждане.

**Най-често посочвани текстове, които дават добри
възможности за развитие на комуникативно-речевите
умения на учениците**

Читанка на издателство:	Текстове:
„Булвест 2000”	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Гатанки ще ви задам, всеки да отгатва сам” ▪ „Приказките молят: “Познайте ни, деца!” ▪ „Героите питат: От коя приказка сме?” ▪ „Кой ще работи и кой ще яде?” ▪ „Дядо и ряпа” ▪ „Отишла баба за дренки”
„Д.Убунова”	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Синове” ▪ „Сливи за смет” ▪ „Момче и пчела” ▪ „Задави се Петльо” ▪ „Пип, пип, пип” ▪ „Три сестрички” ▪ „Телефон”
„Просвета” (автори: И.Цанев и др.)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Най-хубавото птиче” ▪ „Птичи гласове” ▪ „Мечо Пух отива на гости” ▪ „Червената шапчица” ▪ „Дядо и ряпа” ▪ „Сливи за смет” ▪ „Мързелив, недосетлив”

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Копче за сън”
<p>„Просвета” („Пчелица”)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „Малък Пенчо” ▪ „Най-хубавото птиче” ▪ „Дядо и ряпа” ▪ „Много ум не се иска” ▪ „Помагам на бате” ▪ „Приключенията на Незнайко” ▪ „Червената шапчица” ▪ „Момче и пчела” ▪ „Румцайс в бръснарницата” ▪ „Щурец и мравка” ▪ „Мечо Пух отива на гости” ▪ „Кума Лиса и Косе Босе”

6.3. Представителност на жанровете, предвидени за изучаване в първи клас (приказки, стихотворения, разкази, гатанки и пословици).

По отношение на представителността на различните жанрове, предвидени за изучаване в първи клас (приказки, стихотворения, разкази, гатанки и пословици), не е трудно да се определи в каква степен всяка читанка удовлетворява това изискване, чрез един формален анализ на броя на включените произведенията от различните жанрове.

В читанката на издателство „Булвест 2000” и читанка „Пчелица” на издателство на „Просвета” са застъпени балансирано всички жанрове.

В читанката на издателство „Д.Убенова” има само две пословици и две гатанки.

В читанката на издателство „Просвета” (с автори: И.Цанев и др.) недостатъчно са застъпени народните приказки.

6.4. Представителност на избраните литературни произведения за класическата българска литература и световната литературна класика за деца.

Избраните литературни произведения са представителни за световната литературна класика за деца. Включените в читанките автори са едни от най-значимите в класическата и съвременна литература за деца, като например: Ш.Перо, Братя Грим, Л.Н.Толстой, К.Ушински, Ал.Милън, А.Линдгрен, Н.Носов, Карло Колоди, В.Чтвъртек, Дж.Родари, К.Чуковски, Д.Бисет, В.Буш.

Необяснимо е, според оценяващите, защо в читанката на „Булвест 2000” са включени само двама чужди автори: Д.Бисет и В.Буш.

6.5. Освободеност на съдържанието (избраните литературни произведения) от предразсъдъчни и стереотипни разбирания за различията между хората на

основата на полова, религиозна, етническа и социална принадлежност.

В съдържанието на четирите читанки липсват текстове, които да представляват опити за налагане на предразсъдъчни и стереотипни разбирания за различията между хората, водещи до утвърждаване на дискриминационни нагласи.

Следващият проблем, който е свързан с посочения показател, е доколко чрез текстовете от читанките се работи за развитие на антидискриминационните нагласи на учениците. От тази гледна точка, *Група за експертна оценка* изразява категорично своето неудовлетворение по отношение на факта, валиден и за четирите читанки, че съдържанието в тях не представя социо-културното (етническо) своеобразие на българския народ.

6.6. Обобщена оценка на учителите за подбора на произведенията в читанките.

По време на мониторинга оценяващите учители бяха помолени да посочат кои произведения биха могли да отпаднат при следваща редакция на читанките, поради следните причини:

- (1) Ниска художествена стойност;
- (2) Неактуално съдържание (извън опита и интересите на децата);
- (3) Несъответствие на възрастовото развитие на децата;
- (4) Неправилна възпитателна насоченост на съдържанието;

(5) Друго.

Резултатите от направеното проучване са представени в следващата таблица. В нея са отразени само тези отговори, които по брой представляват статистически значима величина.

Таблица №4

**Произведения,
които учителите оценяват най-често като неприемливи**

Читанка на издателство	Отговори					
	Произведение, автор	Причини за дадената оценка				
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5) Аргументи на оценяващите:
Булвест 2000	„Похвали се” <i>Асен Разцветников</i>					„Присъстват жаргонни и архаични изрази.”
	„Вдигнах ръце”, <i>Марко Ганчев</i>			х	х	

	„Квакащата пощенска кутия”, <i>Доналд Бисет</i>					„Съдържание, което не впечатлява, а по-скоро обърква децата.”
	„Цап и Цоп”, <i>Вилхелм Буш</i>				x	„Текстът внушава насилие.”
Д. Убе- нова	„Броилка без край”, <i>Радой Киров</i>		x			
	„Бриф, бруф, браф”, <i>Дж.Родари</i>				x	„Произведението не е съобразено с възрастта на децата, макар че е много хубаво.”; „Децата не разбират смисъла за тайния език. Не е съобразено с тяхната възраст.”
	„Стомничка”, <i>Георги Струмски</i>		x			

	„Квакащата пощенска кутия”, <i>Доналд Бисет</i>					Децата трудно разбират текста.
Просвета (автори: И.Цанев и др.)	„Недовършена приказка”, <i>К.Константинов</i>			x		
	„Върбови клонки”, <i>Ангел Каралийчев</i>		x			„Текстът съдържа много непознати думи, които са излезли от езикова употреба.”
	„С песен за риба”, <i>Д.Стефанов</i>	x				
	„Най-чудното пролетно място”, <i>А.Линдгрен</i>		x			
	„Писмо от село”, <i>Дора Габе</i>		x			
	„Охловата къща”, <i>Николай Кънчев</i>			x		

	„Бабунка”, <i>Доналд Бисет</i>				х	
	„Чухалчето”, <i>Иван Цанев</i>		х			
	„Зебра”, <i>Марко Ганчев</i>					„Неясно съдържание.”
Просвета („Пчелица”)	„Трите Марти”, <i>Я.Петров</i>			х		„Стихотворението е подходящо за деца от предучилищна възраст.”
	„Лотария”, <i>К.Станишев</i>					„Метафората за лотарията на пролетта е неясна за децата (и възрастните).”
	„Щурчето”, <i>К.Константинов</i>					„Откъсът не е подбран сполучливо и остава неразбран за децата.”

**Произведения и автори,
които учителите най-често посочват като подходящи
за включване при следващи издания на читанки**

Автори	Произведения
Народни приказки	„Най-хубавото”, „Най-хубавите ръце”, „Лошата дума”, „Най-скъпоценният плод”, „Много ум не се иска”, „Дядо и внуче”, приказки за Хитър Петър, Настрадаин Ходжа и др.
Л.Каравелов	„Учете се мои птички”
П.Р.Славейков	„Времето”, „Малък Пенчо”
Пенчо Славейков	„Писмо на пролетта”
Ив.Вазов	„Училище”, „Молитва”
Ел.Пелин	„Три умни глави”, „Чичо Пейо”, „Гузен негонен бяга”, “И хитрецът се излъгва”
Ран Бисилек	„Родна стряха”, откъси от „Патиланско царство”, преразказани от автора приказки
Ангел Каралийчев	откъси от „Тошко Африкански”, преразказани от автора приказки
Чичо Стоян	„Името на май”, „Сърдитко”, „При мама и при татко”

Автори	Произведения
Дядо Благо	гатанки
Дора Габе	„Мъдър”, „Баба”
Елисавета Багряна	„Първите уроци”
Асен Разцветников	„Залъгалки”, „Момче и пчела”, „Най-голямото богатство”
Веса Паспалеева	„Мъчните задачи”
К.Константинов	откъси от „Приказки на Щурчето”, „Приказки за теб” и др.
Андрей Германов	„Песничка за мъничкото цвете”
Петя Йорданова	„Ваканция”
В.Петров	откъси от „Копче за сън” и др.
В.Самуилов	стихотворения
К.Колоди	откъси от „Пинокио”
Ерих Кестнер	откъси от „Антон и Точица”, „Двойната Лотхен”, „Малкият мъж и малката мис”
Л.Н.Толстой	„Двама другари”
А.Линдгрен	откъси от „Карлсон, който живее на покрива” и откъси от „Пипи Дългото чорапче”

Автори	Произведения
В. Четвъртек	откъси от „Приключенията на Румцайс”
К. Чуковски	откъси от „Докторът и неговите животни”
Дж. Родари	откъси от „Граматика на фантазията” и „Приказки по телефона”
А. Милън	откъси от „Мечо Пух”
Успенски	„Крокодилът Гена и неговите приятели”
Езоп	Басни
Крилов	Басни

Забележка: Част от посочените автори и произведения са включени в някои читанки, но са посочени като препоръка за включване в съдържанието на новите читанки, които ще бъдат издадени.

6.7. Дидактическо разработване на съдържанието на читанките

Във връзка с оценяването на дидактическата функционалност на читанките, учителите от *Група за първично оценяване* бяха помолени да определят доколко съществуващите въпроси и задачи в читанките подпомагат осмислянето (разбирането) на литературните произведения.

**Въпроси и задачи от читанките,
които според оценяващите учители не подпомагат или
погрешно ориентират учениците в разбирането на
основните послания на произведенията**

Читанка на издателство:	Отговори
„Д.Убенова“	<p>Въпросите към разказа „В гнездото” (с.7) и към стихотворенията „Крушокран” и „Зряла круша” (с.34-35) допускат повече от един верен отговор в дадените три предложения.</p> <p>След разказа „Бабините прасенца” (с.25) от учениците се изисква да обяснят защо Ел.Пелин го наричат сладкодумен разказвач. Учениците обаче не познават неговите произведения и трудно могат да отговорят смислено на зададения въпрос.</p>
„Булвест 2000“	<p>Първият въпрос от теста на с.3 и първият въпрос от теста на с.43 са некоректно зададени.</p> <p>Публикувана е илюстрация на есенен минзухар към стихотворение, посветено на пролетта (с.14).</p>

Читанка на издателство:	Отговори
<p>„Просвета“ (с автори И. Цанев и др.)</p>	<p>След разказа „Най-хубавото птиче“ (с.11) е зададен въпросът: „Кое е смешното в тази приказка?“. Този въпрос предполага, че всички деца еднозначното определят случилото се в разказа като „смешно“, което на практика не се получава.</p> <p>В речника след разказа „Върбови клонки“ (с.14) гр.Йерусалим е посочен като свещен град само за християните.</p> <p>Въпросът „Имате ли си баба, която ви разказва приказки или у вас ги разказва баба Телевизия?“ след разказа „Писмо от село“ (с.24) остава неразбран от повечето деца.</p> <p>Думата „поръка“ е архаична и заради нея децата трудно разбират въпроса („Каква поръка отправя поетът към децата ...“) към стихотворението „Зебра“ (с.38).</p> <p>Тестовите на с.23 и на с.41 не съответстват на определението за тест, дадено в началото на читанката на с.3.</p>

<p>„Просвета“ („Пчелица“)</p>	<p>Въпросът „Защо детето се обръща към родината с думата татковина?“ към стихотворението „Татковина“ (с.5) не е уместен, тъй като никъде в стихотворението не е използвана думата „родина“. Речникът след произведението би трябвало да представя думата „татковина“, а не – „родина“.</p>
--	--

Основни препоръки за подобряване качеството на читанките

В резултат на проведените индивидуални интервюта и групови обсъждания с оценяващите учители могат да се изведат следните основни препоръки за подобряване качеството на читанките:

- Необходимо е част от текстовете в читанките да се подменят с такива, които предлагат по-достъпна лексика, да са подходящи за възрастта и интересите на учениците и са в състояние да провокират детското мислене и въображение.
- След всяко произведение е необходимо да се предлагат не само репродуктивни задачи, а повече въпроси и задачи, които стимулират мисленето и въображението на децата и ги насочват към изразяване на собствено мнение по теми и проблеми от тяхното ежедневие.
- Необходимо е да има задачи, които да провокират читателския интерес към други произведения по темата.

- Необходимо е да има рубрики и ресурсни материали в отделни книжки за тези, които искат да четат повече.
- Обемът на текстовете трябва да бъде по-добре съобразен с възрастта на децата и да се търси по-добро съотношение между обем и трудност на текста и четивната техника.
- Необходимо е да се търси по-добър баланс в жанровото разнообразие.
- Необходимо е да има повече приказки, които да бъдат драматизирани от децата.
- Необходимо е да се включат повече весели детски стихотворения и стихотворения в диалогична форма.
- Необходимо е да се включат повече гатанки, пословици и поговорки.
- Необходимо е да се подобри качеството на илюстративния материал. Да се подобри художественото оформление, героите да са по-реални и разбираеми.
- Необходимо е да се подобри качеството на текстовете.
- Необходимо е читанките и ръководствата да предлагат разнообразни идеи, които да улесняват учителя в прилагането на интерактивни методи на работа – обсъждания, дискусии и игрови методи.
- Необходимо е читанките и ръководствата да предлагат различни идеи за осъществяване на междупредметни връзки, без да се дублира съдържанието от други учебни предмети.

7. Качество на езика в учебните комплекти

Показатели:

- 7.1. Богатство на използвания език и разнообразие на езиковите форми.
- 7.2. Четивност на текста (ясна и лесна за възприемане лексика и структура на изреченията).
- 7.3. Допуснати граматически и печатни грешки.

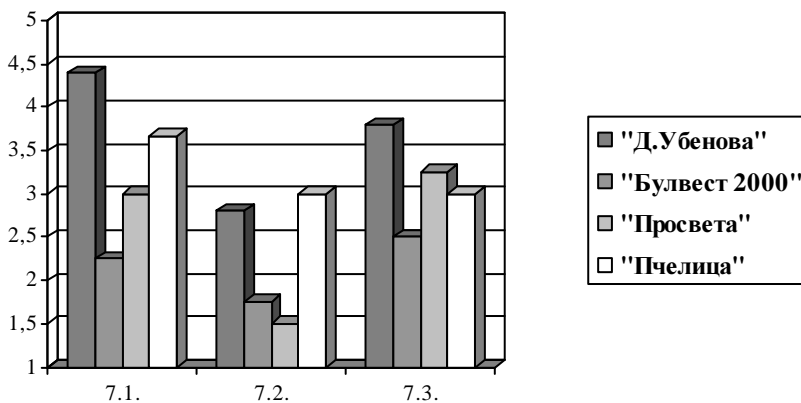
Качеството на езика в букварите се оценява високо от учителите. Като цяло богатството на използвания език и разнообразието на езиковите форми е факт, който обикновено не се оспорва от оценяващите учители с изключение на отделни примери, посочени в Таблица №6.

Не се оценяват като положителни тенденциите на използване на архаични, непознати и малко познати думи, особено в процеса на въвеждане на буквите.

Като положителен се оценява акцентът върху работата за подобряване на артикулацията чрез разнообразни упражнения и подходящи текстове (например, в букварите на издателство „Просвета”). Претовареността на някои текстове обаче ги прави полезни само за децата с по-високо равнище на развитие на речевите умения.

Фрапиращ и възмутителен за учителската колегия е фактът на представяне на главна буква „Ъ”!

**Обобщени резултати от експертното оценяване
по Критерий №7: „Качество на езика в учебните
комплекти”**

Показатели:

7.1. Богатство на използвания език и разнообразие на езиковите форми.

7.2. Четивност на текста (ясна и лесна за възприемане лексика и структура на изреченията).

7.3. Допуснати граматически и печатни грешки.

8. Качество на дизайна на учебния комплект

Показатели:

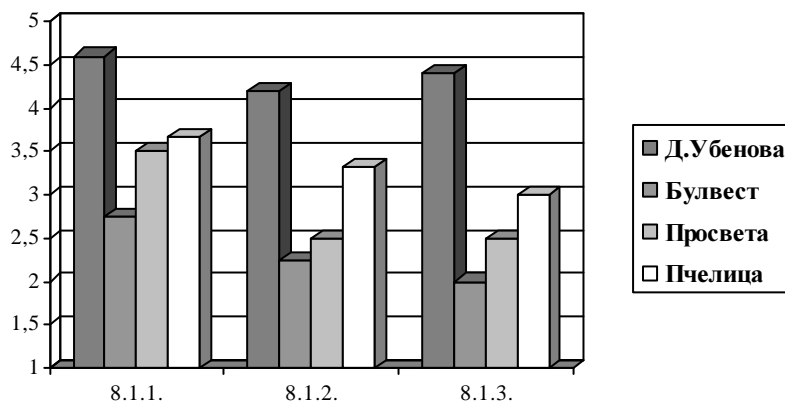
- 8.1. Апарат за ориентиране в съдържанието на учебния комплект (съдържание, шрифтови и цветни откроявания, указатели, номерация и др.)
- 8.2. Дизайн на текста.
- 8.3. Илюстрации.

Качеството на дизайна на учебните комплекти в някои случаи не зависи изцяло от замисъла на авторите, а от причини, имащи чисто полиграфически характер. Въпреки това, имайки предвид също и факта, че оценяващите учители не са специалисти по дизайн, резултатите от оценяването по този показател дават важна информация за това как се възприемат учебните комплекти от работещите с тях учители и ученици. Както се вижда по-долу, съдържанието на подпоказателите предполага не само оценяване, изискващо специална подготовка по дизайн, но и професионално педагогическа (дидактическа) опитност, каквато оценяващите учители притежават.

По отношение на първия показател - ***апарат за ориентиране в съдържанието на учебния комплект***, оценяващите учители като цяло дават най-висока оценка на продукта на издателство „Д.Убенова”. Както в Буквара, така и в Читанката на това издателство съществува символен апарат за ориентиране в съдържанието, който е функционален, по отношение на учителя и ученика. В

Читанката е допусната грешка като е показан символ, означаващ: „можем да запеем”, който отсъства в съдържанието на книгата. Въпреки това, според оценяващите учители, най-лесно учениците се ориентират по отношение на съдържанието на този учебен комплект.

Обобщени резултати от експертното оценяване по Критерий №8.1. „Апарат за ориентиране в съдържанието на учебния комплект (съдържание, шрифтови и цветни откроявания, указатели, номерация и др.)”

Показатели:

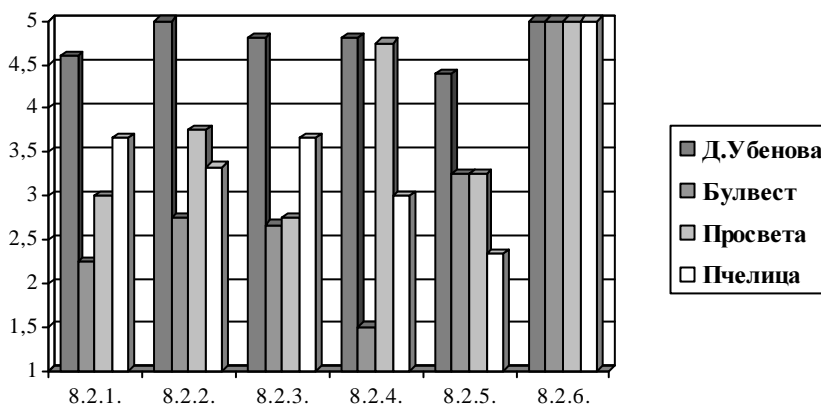
8.1.1. Легендите и рубриките са разграничени добре и лесно се възприемат и запомнят.

8.1.2. Упътванията за учениците и учителите са разбираеми.

8.1.3. Като цяло апаратът улеснява ориентирането на учениците по отношение на съдържанието на учебния комплект.

Най-неудовлетворителни са оценките по посочения критерий за учебните комплекти на „Булвест 2000” и „Просвета” (Попов и др.), в които липсват легенди и упътвания за учениците. В Буквар „Пчелица” на издателство „Просвета” прави впечатление разгърнатата легенда на символите („Говоря, слушам”; „Назовава, разказвам”; „Чета”; „Мисля, откривам”; „Сравнявам”; „Изигравам”). Въпреки непривлекателния дизайн на самите символи, те се оценяват положително от учителите, преди всичко заради техните значения и, заради това, че насочват учителя и учениците към дейности, активизиращи възприятията на учениците и развиващи комплекс от учебно-познавателни умения.

Обобщени резултати от експертното оценяване по Критерий №8.2. „Дизайн на текста”

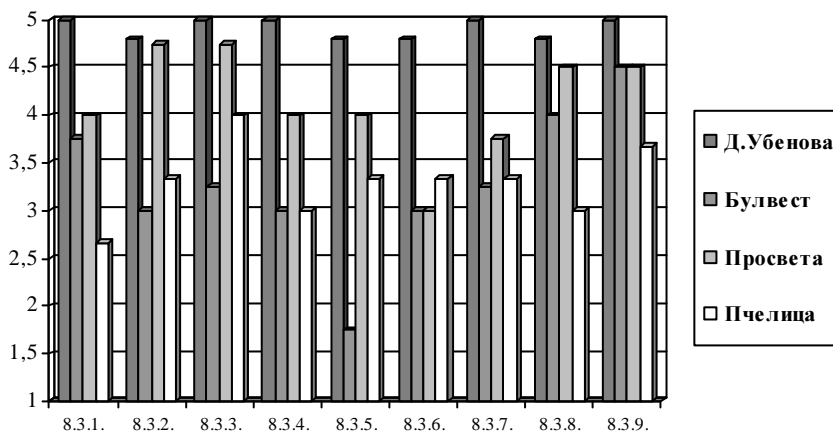
Показатели:

- 8.2.1. Точно, ясно и еднозначно формулиране на заглавията и подзаглавията.
- 8.2.2. Новите понятия са добре отличени (графично и цветово) от останалия текст.
- 8.2.3. Ясно е разграничението между различните видове текстове (основен, допълнителен).
- 8.2.4. Пространството на страниците е ефективно използвано.
- 8.2.5. Текстът е балансиран (отсъстват отделни раздели, урочни статии или теми с прекалено голям или малък обем).
- 8.2.6. Използваният шрифт е подходящ за възрастта на учениците.

По отношение на ***дизайна на текста*** най-високо по всички показатели са оценени качествата на комплекта на издателство „Д.Убенова“. Останалите учебни комплекти заемат различни места по скалата на посочените показатели.

По първите четири показатели учителите оценяват най-незадоволително качествата на комплекта на издателство „Булвест 2000“. Модерният и нетрадиционен дизайн не винаги се възприема положително от учителите, работещи с този комплект. Отбелязват се обикновено препоръки по отношение на рационалността в използването на пространството.

Обобщени резултати от експертното оценяване по Критерий №8.3. „Илюстрации”

Показатели:

8.3.1. Естетическото въздействие на учебния комплект е добро.

8.3.2. Съществува баланс между текста и илюстрациите.

8.3.3. Илюстрациите лесно се свързват с текста, за който се отнасят.

8.3.4. Илюстрациите са съобразени по размер, обхват и цветност с възрастта, интересите, културата и потребностите на учениците, за които са предназначени.

8.3.5. Илюстрациите имат ясно педагогическо предназначение (не са с декоративен характер).

8.3.6. Илюстрациите отразяват разнообразни социални ситуации.

8.3.7. Изображенията в илюстрациите са ясни. Могат да бъдат разбрани без усилие.

8.3.8. Цветовете в илюстрациите отговарят на действителните.

8.3.9. Качеството на отпечатване на илюстрациите е добро.

От графиката на резултатите по Критерий №8.3. се вижда, че естетическото въздействие и дидактическата функционалност на илюстрациите на комплекта на издателство „Д.Убенова” са оценени най-високо. Отново най-критични са оценяващите учители по отношение на комплекта на издателство „Булвест 2000”. По отношение на този учебен комплект най-често се посочва липсата на добър баланс между текстове и илюстрации, самоцелност на изображенията, допускането на ненужна карикатурност на илюстрациите, недобри внушения, затруднена разбираемост на илюстрациите, включително и заради това, че не винаги са свързани със съдържанието. Останалите учебни комплекти (на издателство „Просвета”) по всички показатели са оценени над средната стойност по скалата.

Заклучение

Независимо от противоречивите впечатления, които предизвикват букварите и читанките за първи клас, те са безспорно постижение в развитието на учебната литература. По признанието на оценяващите учители новите учебни комплекти са по-интересни, по-функционални и по-добре естетически оформени, в сравнение с предхождащите ги издания.

Новите учебни комплекти се приближават много повече до съвременните изисквания за цялостно осигуряване на процеса на обучение, което дава основание да се предполага, че следващите модели на учебници ще бъдат в много по-голяма степен интерактивни и интегративни. Тези две характеристики на обучението са водещи в развитието на образованието и е естествено да се очаква, че издателствата ще се насочват все по-често към автори, които имат компетенции не само в сферата на частните методики. Очакваме бъдещите автори на учебници да бъдат по-чувствителни към проблема „как учи детето“, за да имат по-ясна представа какво може да научи детето.

Проведеното оценяване ни дава основание също да прогнозираме, че проблемът за качеството на процеса на обучение (който е основен) не може да се реши единствено чрез подобряването на учебниците. Образователната ситуация в момента е такава, че всички – и учители и родители разчитат най-много на учебниците като забравят, че те са само средства в процеса на обучение, а както е

известно и най-доброто средство може да се окаже лошо в ръцете на тези, които не могат да го използват.

Имаме основания да вярваме, че колкото повече нараства професионалната компетентност на българския учител, толкова по-малко ще бъде напрежението (породено от неоправдани очаквания) по отношение на използваните учебници. Освен това, издаването на разнообразна методическа и учебна литература постепенно ще задълбочи процеса на децентрализация на учебното съдържание, което ще означава, че учителите по-малко ще обясняват според кой автор работят и повече ще разменят идеи и ресурсни материали, разработени от тях самите.

Приложение №1

Професионално-педагогически дневник

Тема/и

.....

1. Възможности на разработената тема по отношение на мотивацията на учениците	
Съдържанието (текст, илюстрации и др.) стимулира ли познавателния интерес на учениците?	
Съдържанието (текст, илюстрации и др.) свързано ли е с актуални теми и проблеми от живота на учениците?	
2. Възможности на разработената тема по отношение на учебното познание	
Съдържанието и организацията на учебния материал улесняват ли разбирането на целите на урока?	

<p>Съдържанието и организацията на учебния материал улесняват ли ориентирането на учениците по отношение на начините на учене?</p> <p>Съдържанието и организацията на учебния материал улесняват ли разбирането на учебното познание?</p> <p>Въведени ли са достъпно новите понятия?</p>	
<p>3. Възможности на разработената тема по отношение на формирането на умения</p>	
<p>Съществува ли единство между съдържанието на новите знания и предложените в учебния комплект дейности (упражнения, задачи и др.)?</p>	

<p>Дадени ли са ясни и точни инструкции към предложените дейности (упражнения, задачи и др.)?</p> <p>Включени ли са достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.), които имат репродуктивен, продуктивен и творчески характер?</p> <p>Предложените дейности (упражнения, задачи и др.) стимулират ли критичното мислене на учениците?</p> <p>Включени ли са в учебния комплект дейности за самопроверка и самооценка?</p>	
--	--

Приложение №2

Карта за експертна оценка на учебен комплект

(попълва се името на учебния комплект, издател и година на издание)

Моля да оцените всеки един от предложените критерии с помощта на посочената скала за оценяване:

„5” - много висока степен

„4” - висока степен

„3” - средна степен

„2” - задоволителна степен

„1” - незадоволителна степен

Заградете с кръгче цифрата, която съответства на дадената от Вас оценка.

№	Критерии и показатели	Оценка (1-5)
1.	Възможности на учебния комплект по отношение на мотивацията на учениците	
1.1.	Съдържанието (текст, илюстрации и др.) стимулира познавателния интерес на учениците.	1 2 3 4 5
1.2.	Съдържанието (текст, илюстрации и др.) е свързано с актуални теми и проблеми от живота на учениците.	1 2 3 4 5

2.	Възможности на учебния комплект по отношение на учебното познание	
2.1.	Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на целите на урока.	1 2 3 4 5
2.2.	Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват ориентирането на учениците по отношение на начините на учене (за постигане на познавателните цели).	1 2 3 4 5
2.3.	Съдържанието и организацията на учебния комплект улесняват разбирането на учебното познание.	1 2 3 4 5
3.	Възможности на учебния комплект по отношение на формирането на умения	
3.1.	Съществува единство между съдържанието на новите знания и предложените в учебния комплект дейности (упражнения, задачи и др.).	1 2 3 4 5
3.2.	Дадени са ясни и точни инструкции към предложените дейности (упражнения, задачи и др.).	1 2 3 4 5

3.3.	В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.), които имат: 3.3.1. Репродуктивен характер; 3.3.2. Продуктивен характер; 3.3.3. Творчески характер.	1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5
3.4.	Предложените дейности (упражнения, задачи и др.) стимулират критичното мислене на учениците.	1 2 3 4 5
3.5.	В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.) за самопроверка и самооценка.	1 2 3 4 5
3.6.	В учебния комплект са включени достатъчно дейности (упражнения, задачи и др.) за преговор и обобщение.	1 2 3 4 5
4.	Възможности на учебния комплект по отношение на методите на обучение. Учебният комплект осигурява възможност за организиране на следните методи на обучение:	
4.1.	Изложение на учителя;	1 2 3 4 5
4.2.	Обяснително-илюстративен метод;	1 2 3 4 5
4.3.	Беседа;	1 2 3 4 5

4.4.	Мозъчна атака; обсъждане и дискусия;	1 2 3 4 5
4.5.	Упражнение;	1 2 3 4 5
4.6.	Игрови методи (дидактически и ролеви игри и др.);	1 2 3 4 5
4.7.	Самостоятелна работа;	1 2 3 4 5
4.8.	Групова работа;	1 2 3 4 5
4.9.	Работа по проект;	1 2 3 4 5
4.10.	Домашна работа.	1 2 3 4 5
5.	Възможности на учебния комплект за осъществяване на интегративност в обучението	
5.1.	Интегративност между различни части от учебната програма по предмета.	1 2 3 4 5
5.2.	Интегративност на учебното съдържание по предмета със съдържанието на гражданското образование.	1 2 3 4 5
5.3.	Интегративност на учебното съдържание по предмета с други културно-образователни области.	1 2 3 4 5
6.	Подбор на текстовете в читанките	
6.1.	Съответствие на избраните произведения на опита и интересите на децата.	1 2 3 4 5

6.2.	Подбор на текстовете от гледна точка на развитието на комуникативно-речевите умения на учениците.	1 2 3 4 5
6.3.	Представителност на жанровете, предвидени за изучаване в първи клас (приказки, стихотворения, разкази, гатанки и пословици).	1 2 3 4 5
6.4.	Представителност на избраните литературни произведения за класическата българска литература и световната литературна класика за деца.	1 2 3 4 5
6.5.	Освободеност на съдържанието (избраните литературни произведения) от предразсъдъчни и стереотипни разбирания за различията между хората на основата на пола, религиозна, етническа и социална принадлежност.	1 2 3 4 5
7.	Качество на езика в учебния комплект	
7.1.	Богатство на използвания език и разнообразие на езиковите форми.	1 2 3 4 5

7.2.	Четивност на текста (ясна и лесна за възприемане лексика и структура на изреченията).	1 2 3 4 5
7.3.	Допуснати граматически и печатни грешки. <i>Ако има, посочете ги!</i>	да не
8.	Качество на дизайна на учебния комплект	
8.1.	Апарат за ориентиране в съдържанието на учебния комплект (съдържание, шрифтови и цветни откроявания, указатели, номерация и др.)	
8.1.1	Легендите и рубриците са разграничени добре и лесно се възприемат и запомнят.	1 2 3 4 5
8.1.2	Упътванията за учениците и учителите са разбираеми.	1 2 3 4 5
8.1.3	Като цяло апаратът улеснява ориентирането на учениците по отношение на съдържанието на учебния комплект.	1 2 3 4 5
8.2.	Дизайн на текста	
8.2.1	Точно, ясно и еднозначно формулиране на заглавията и подзаглавията.	1 2 3 4 5

8.2.2	Новите понятия са добре отличени (графично и цветово) от останалия текст.	1 2 3 4 5
8.2.3	Ясно е разграничението между различните видове текстове (основен, допълнителен).	1 2 3 4 5
8.2.4	Пространството на страниците е ефективно използвано.	1 2 3 4 5
8.2.5	Текстът е балансиран (отсъстват отделни раздели, урочни статии или теми с прекалено голям или малък обем).	1 2 3 4 5
8.2.6	Използваният шрифт е подходящ за възрастта на учениците.	1 2 3 4 5
8.3.	Илюстрации	
8.3.1	Естетическото въздействие на учебния комплект е добро.	1 2 3 4 5
8.3.2	Съществува баланс между текста и илюстрациите.	1 2 3 4 5
8.3.3	Илюстрациите лесно се свързват с текста, за който се отнасят.	1 2 3 4 5

8.3.4	Илюстрациите са съобразени по размер, обхват и цветност с възрастта, интересите, културата и потребностите на учениците, за които са предназначени.	1 2 3 4 5
8.3.5	Илюстрациите имат ясно педагогическо предназначение (не са с декоративен характер).	1 2 3 4 5
8.3.6	Илюстрациите отразяват разнообразни социални ситуации.	1 2 3 4 5
8.3.7	Изображенията в илюстрациите са ясни. Могат да бъдат разбрани без усилие.	1 2 3 4 5
8.3.8	Цветовете в илюстрациите отговарят на действителните.	1 2 3 4 5
8.3.9	Качеството на отпечатване на илюстрациите е добро.	1 2 3 4 5

5. Специфични познавателни затруднения, предизвикани от работата на учениците с учебния комплект

Моля, ако е необходимо, посочете и опишете затрудненията на отделен лист!

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

6. Препоръки за усъвършенстване на учебния комплект

Моля, ако е необходимо, дайте Вашите препоръки на отделен лист!

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Приложение №3

Анкетна карта

Уважаеми колега, настоящото анкетиране се извършва с цел да се проучи как учителите оценяват качеството на читанките, с които работят.

Инструкция:

Моля, прочетете внимателно всеки въпрос, изберете отговора, който е най-близко до Вашето мнение и заградете с кръгче буквата, под която той е изписан.

Някои от въпросите предполагат свободни отговори, които следва да запишете на предвидените за това места.

Благодарим Ви за съдействието!

Въпроси:

1. Моля посочете Читанката, с която работите (издател и година на издание)!

.....

2. Представени ли са в Читанката достатъчно текстове от всички жанрове, предвидени за изучаване в първи клас (приказки, стихотворения, разкази, гатанки и пословици), така че учениците да се научат да ги различават на емпирично равнище?

а) Да.

б) Не.

Ако отговорите отрицателно, моля подчертайте кой от жанровете не е представен в достатъчна степен. Може да изберете повече от един отговор:

- приказки;

- стихотворения;
- разкази;
- гатанки;
- пословици и поговорки.

3.Избраните литературни произведения представителни ли са за класическата българска литература за деца?

- а) Във висока степен.
- б) В задоволителна степен.
- в) В незадоволителна степен.

4.Избраните литературни произведения представителни ли са за световната литературна класика за деца?

- а) Във висока степен.
- б) В задоволителна степен.
- в) В незадоволителна степен.

5. Посочете литературни произведения (от български или чужди автори), които, според Вас, имат висока художествена и възпитателна стойност, подходящи са за включване в Читанката, но не са намерили място в нея.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....

6. Отражават ли избраните литературни произведения опита на децата - техните актуални настроения и интереси, разбираеми ли са за тях?

- а) Във висока степен.
- б) В задоволителна степен.
- в) В незадоволителна степен.

7. Моля, посочете неудачни текстове, които според Вас, не трябва да присъстват в Читанката? Представете Вашите основания за това: ниска художествена стойност, неактуално съдържание (далече от опита и интересите на децата), неправилна възпитателна насоченост на съдържанието и други.

.....
.....
.....
.....

8. Освободено ли е съдържанието на избраните литературни произведения от предразсъдъчни и стереотипни разбирания за различията между хората на основата на пола, религиозна, етническа и социална принадлежност?

- а) Да.
- б) Не.

Ако отговорите отрицателно, моля отбележете кои произведения са неудачни от гледна точка на възможностите за формиране на негативни нагласи и предразсъдъци към представителите на различни социални групи и общности.

.....
.....
.....
.....
.....

9. Подпомагат ли осмислянето на литературните произведения предложените към тях въпроси и задачи (ако съществуват такива)?

- а) Във висока степен.
- б) В задоволителна степен.
- в) В незадоволителна степен.

10. Моля, посочете въпроси и задачи от Читанката, които не подпомагат, или погрешно ориентират учениците в разбирането на основните послания на произведенията!

.....
.....
.....
.....
.....

11. Съдържанието на Читанката (текст, задачи, илюстрации и др.) стимулира ли мисленето и въображението на децата?

- а) Във висока степен.
- б) В задоволителна степен.
- в) В незадоволителна степен.

12. Удачно ли са избрани текстовете в Читанката от гледна точка на развитието на комуникативно-речевите умения на учениците: да разказват, да съставят и задават въпроси, да споделят впечатления, да изразяват чувства, да формулират отговори, да се включват в диалог и обсъждане?

- а) Във висока степен.
- б) В задоволителна степен.
- в) В незадоволителна степен.

13. Читанката (и ръководството) улеснява ли учителя в прилагането на интерактивни методи на работа – обсъждания, дискусии и игрови методи?

- а) Във висока степен.
- б) В задоволителна степен.
- в) В незадоволителна степен.

14. Съдържанието на Читанката позволява ли осъществяването на междупредметни връзки?

- а) Във висока степен.
- б) В задоволителна степен.
- в) В незадоволителна степен.

15. Ръководството (книгата за учителя) подпомага ли работата на учителя с Читанката?

- а) Във висока степен.

- б) В задоволителна степен.
- в) В незадоволителна степен.

16. Какво бихте препоръчали, за да се подобри качеството на Читанката?

.....

.....

.....

.....

.....

17. Бихте ли избрали да работите отново със същата Читанка?

- а) Да.
- б) Не.
- в) Не мога да преценя.

Литература

1. **Андреев, М.** Процесът на обучението. Дидактика. С., Университетско издателство “Св. Кл. Охридски”, 1996.
2. **Бижков, Г.** Педагогическа диагностика. С., Университетско издателство “Св. Кл. Охридски”, 1999.
3. **Иванов, И.** Теории за образованието. Шумен, Университетско издателство “Епископ К. Преславски”, 2004.
4. **Йочева, К. и Н. Витанова.** Новите български буквари. – Сб. Общество на знанието и образование за всички. С., 2003.
5. **Мерджанова, Я.** Психопедагогическа и професионална диагностика. Изследователски инструментариум. С., Тилиа, 2003.
6. **Ризов, Ил. и М. Минчева-Ризова.** Образователна програма за развитие на междукултурен опит (Програма “РаМО”). Методическо ръководство. С., МИЧП, 2000.
7. **Ризов, Ил.** и кол. Интерактивни модели за развитие на личностни и социални умения в начална училищна възраст. Варна, Съучастие, 2004.
8. **Савова, Ж.** Критерии за избор на учебници. С., Сиела, 2003.
9. **Станев, Ст.** и кол. Методология и технология за създаване на държавните образователни изисквания. С., НИО, 2000.

Илиян Ризов е доктор по педагогика, преподавател в „Департамент за информация, квалификацията и продължаващо образование” – Варна (Шуменски университет). Работи в областта на гражданското и интеркултурно образование; права на детето и превенция на рисковото поведение. Автор е на методически ръководства, учебни помагала и студии: „Настръхнала пиеса за чин, показалка и тийнейджър”, „Модел за обучение по правата на детето”, „Образователна програма за развитие на межкултурен опит (Програма “PaMO”)", „Интерактивни модели за развитие на личностни и социални умения в начална училищна възраст”, „Модел за обучение по превенция на наркоманиите”; „Мониторинг на етноцентризма в началното образование”; „Младите хора от гетото”; „Превенция на изоставянето на деца от ромска общност”, „Превенция на трафика на хора сред ромското малцинство” и др. Работи в неправителствения сектор, където ръководи проекти в сферата на деинституционализация на грижите за деца, приемна грижа, превенция на рисковото поведение сред ромска общност и др.

ilriz@yahoo.com

**Мониторинг и оценка на учебниците
по български език и литература за първи клас**

Второ преработено и допълнено издание

© Автор: Илиян Ризов

Редактор: Силвия Минчева

Рецензенти:

проф. д-р Иван Иванов

д-р Калина Йочева

Дизайн: Ивайло Георгиев

© Издател: Сдружение „Съучастие”

ISBN 978-954-9686-14-2

